

PETER BILLE LARSEN AND WILLIAM LOGAN (eds), *World Heritage and Sustainable Development. New Directions in World Heritage Management*, Routledge: London and New York, 2018, 293 pages, ISBN 978-1-138-09140-5*

Volumul editat de Peter Bille Larsen și William Logan apare la Editura Routledge, în seria „Key Issues in Cultural Heritage”, coordonată de William Logan și Laurajane Smith. Lucrarea se înscrie în contextul discuțiilor provocate de decizia de extindere a Agendei de dezvoltare durabilă a ONU asupra patrimoniului cultural și natural, implicit de aprobarea documentului de bază *World Heritage and Sustainable Development* (UNESCO, 2015). Cartea începe cu lista ilustrațiilor, detalii privind autorii, mulțumiri și un cuvânt introductiv al coordonatorilor seriei. Culegerea cuprinde 18 studii, grupate în patru părți. Studiile din prima parte abordează istoricul și teoriile în jurul patrimoniului mondial și al dezvoltării lui durabile. Partea a doua dezbate patru componente de bază ale acestei politici: durabilitatea mediului, dezvoltarea socială incluzivă, dezvoltarea economică incluzivă și promovarea păcii și securității globale. Partea a treia prezintă poziția organizațiilor consultative de pe lângă UNESCO – IUCN, ICOMOS și IICROM. Partea a patra cuprinde câteva studii de caz privind implementarea acestei politici.

Prima parte – **Historical, theoretical and institutional frameworks** – include trei studii. William Logan (Deakin University, Australia) și Peter Bille Larsen (University of Lucerne, Switzerland), în contribuția lor „Policy-making

* Acest studiu a fost realizat în cadrul proiectului „Preservation by development of sustainable strategies for a better protection of the UNESCO World Heritage Sites from Romania” (<http://archaeoheritage.ro/hero/>), susținut de Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS) – Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI), PN-III-P4-ID-PCE-2016-0737 și implementat sub auspiciile Institutului de Arheologie al Academiei Române, Filiala Iași.

at the World Heritage-sustainable development interface: Introductory remarks”, discută despre istoricul politicilor ONU și modul în care s-a ajuns la Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă, care în mod direct vizează și patrimoniul mondial. Autorii discută și despre tipologia intersecției patrimoniului cu dezvoltarea durabilă, evidențiind patru perspective: patrimoniu durabil, patrimoniu vs. dezvoltare durabilă, dezvoltarea durabilă pentru patrimoniu, patrimoniul pentru dezvoltare durabilă. Această discuție ne permite o mai bună înțelegere a domeniului și, totodată, atrage atenția asupra faptului că doar o abordare multidisciplinară și incluzivă poate garanta succesul dezvoltării durabile a comunităților și a statelor. Acest studiu, care deschide volumul dat, este, de fapt, baza problemelor lansate pentru discuție și, în opinia noastră, este cel mai reușit. Autorii încheie dezbaterile cu o întrebare actuală pentru întreaga lume – „De la politizare spre politicile durabile?” În următorul articol, „A view from inside: an account of the process leading to the adoption of the policy for the integration of a sustainable development perspective within the World Heritage Convention”, Giovanni Boccardi (UNESCO, Paris) și Lindsay Scott (UNESCO, Paris) prezintă viziunea din interiorul UNESCO privind schimbările care s-au produs odată cu adoptarea în 2015 a deciziei de integrare a dezvoltării durabile în procesul de implementare a *Convenției privind protecția patrimoniului mondial*. Autorii continuă discuția lansată în primul articol, arătând atât procesul dezbaterilor, cât și modul în care părțile semnatare ale Convenției trebuie să abordeze acest concept și atrăgând atenția asupra faptului că relația dintre dezvoltarea durabilă și patrimoniul mondial trebuie văzută prin diferite prisme. Se atrage atenția că aceste modificări vor acorda un rol mai important societății civile. Situație, de altfel, vizibilă: Comitetul pentru Patrimoniul Mondial a acceptat în ședințele sale anuale participarea ca observatori a mai multor organizații nonguvernamentale din lume și din 2018 le oferă și oportunitatea de a vorbi la ședințele acestui for internațional. La finalul acestui compartiment, Sophia Labadi (University of Kent, UK) discută, în studiul său „Historical, theoretical and international considerations on culture, heritage and (sustainable) development”, despre modul în care de-a lungul timpului cultura și patrimoniul s-au asociat cu dezvoltarea economică și, în final, cu dezvoltarea durabilă. Dar pentru eficientizarea acestei apropieri și asigurarea unui impact pe cât de larg, pe atât de durabil, trebuie să se producă o revoluție copernicană.

Partea a doua – **Policy dimensions and overarching principles** – include șase studii și începe cu articolul lui Christian Ost (ICHEC Brussels Management School), „Inclusive economic development in the urban heritage context”. Autorul dezbate conceptul dezvoltării economice incluzive în contextul patrimoniului urban, care presupune nu doar aspectele de ordin investițional, dezvolt-

tare economică, crearea locurilor de muncă, dar și promovarea componentelor sociale și a beneficiului public. În acest context se ating și problemele privind investițiile economice, calitatea serviciilor turistice și protecția patrimoniului cultural și natural. De aceea, în procesele și deciziile de dezvoltare urbană tot timpul trebuie să se țină cont de riscurile existente în privința moștenirii culturale. În următorul articol, Jyoti Hosagrahar (UNESCO, Paris), „Inclusive social development and World Heritage in urban areas”, continuă discuția lansată de autorul anterior, însă mai mult din perspectiva socială. Prin intermediul câtorva studii de caz din India, Mali, Brazilia și Palestina autorul discută despre relația dintre sărăcie, incluziunea socială, turismul durabil și comunitățile locale. În partea finală, autorul evidențiază câteva principii care ar spori incluziunea socială cu patrimoniul cultural, ținând cont de diversitatea culturală, de incluziunea și echitatea socială, de respectarea comunităților locale, de sporirea calității vieții etc. Concluzia autorului, precum și în alte cazuri, este că pentru o incluziune socială eficientă și o politică a moștenirii culturale durabile sunt necesare parteneriatele intra- și intersectoriale, parteneriatele locale și regionale, naționale și internaționale. Următorul studiu, semnat de Sofia Labadi (University of Kent, UK), „World Heritage and gender equality”, dezbate relația între patrimoniul mondial și egalitatea genurilor. Această discuție se încadrează în una mai largă, lansată un ultimii ani, privind patrimoniul cultural și drepturile omului. Autorul face referință la un șir de acte oficiale emise de ONU și de UNESCO și atrage atenția asupra faptului că *achieving gender equality* (obținerea egalității de gen) trebuie să fie parte a dimensiunii „Inclusive Social Development”, respectiv a politicii dezvoltării durabile. Stefan Disko (International Work Group for Indigenous Affairs) și Max Ooft (Association of Indigenous Village Leaders in Suriname), în articolul lor „The World Heritage and Sustainable Development Policy – a turning point for indigenous people?”, discută problema generală tratată în acest volum din perspectiva populațiilor indigene. Autorii pornesc de la Declarația ONU privind drepturile popoarelor indigene din 2007 și continuă cu discuțiile în jurul patrimoniului mondial și dezvoltării durabile. În acest context, ei evidențiază mai multe acțiuni pe care trebuie să le întreprindă statele membre ale *Convenției privind protecția patrimoniului mondial* în ceea ce privește implicarea populațiilor indigene în procesele de nominalizare, protejare și valorificare a siturilor culturale. Și Peter Bille Larsen (University of Lucerne), în contribuția sa „Human rights, wrongs and sustainable development in World Heritage”, discută despre necesitatea integrării drepturilor omului în politicile privind patrimoniul mondial și dezvoltarea durabilă. Dar, pe parcusul analizei acestei paradigme, Larsen pune mai multe întrebări privind locul drepturilor omului în relația cu moștenirea culturală, concluzionând că, pentru a obține rezultatele așteptate,

este necesar de a regândi redistribuirea costurilor și beneficiilor, deoarece angajamentul societal și legitimitatea sunt astăzi primordiale. În finalul acestui capitol, William Logan (Deakin University, Melbourne), în articolul său „Heritage, Sustainable Development and the achievement of peace and security in our world: ambitions and constraints”, abordează câteva aspecte privind impactul conflictelor asupra dezvoltării durabile și a patrimoniului cultural. Subiectele discutate de autor sunt actuale pentru toată lumea, deoarece conflictul între religii, conflictul în interiorul religiilor, conflictele legate de proprietăți și beneficii, atacurile teroriste afectează domeniul patrimoniului mondial. De aceea, în partea a doua a studiului său, Logan evidențiază rolul UNESCO în promovarea păcii și securității globale, regionale și locale. Totodată, autorul abordează problema protejării patrimoniului în timpul conflictelor. Studiul se încheie cu răspunsul la întrebarea pe care și-o pune autorul: „Cât de determinați suntem noi?” Logan menționează că pentru implementarea politicii patrimoniului mondial și dezvoltării durabile (2015) depinde cât de determinată va fi UNESCO în persoana Comitetului pentru Patrimoniul Mondial și a Adunării Generale UNESCO în asigurarea păcii și securității globale.

Partea a treia – **Advisory Bodies’ perspectives** – include trei studii, câte unul din partea IUCN, ICOMOS și ICCROM. Elena Osipova (IUCN), Tim Badman (IUCN), Peter Bille Larsen (University of Lucerne), în studiul „The role of World Heritage in achieving environmental sustainability. An IUCN perspective”, prezintă poziția IUCN în privința patrimoniului mondial în realizarea durabilității mediului. Autorii inițiază discuția cu dezbaterile conceptelor și definițiilor, continuând cu aspecte privind impactul schimbărilor climatice asupra dezvoltării durabile și finalizând cu discutarea standardelor durabilității și câteva exemple de bune practici. Echipa de la ICOMOS – Luisa de Marco (ICOMOS), Susan Denyer (ICOMOS), Regina Durighello (ICOMOS), Ege Yildirim (ICOMOS), în studiul „‘No past, no future?’ An ICOMOS perspective on cultural heritage and sustainability agenda”, prezintă experiența acestei organizații internaționale în operaționalizarea durabilității în domeniul patrimoniului cultural. Autorii aduc mai multe exemple de implicare a ICOMOS în promovarea dezvoltării durabile în domeniul patrimoniului cultural, cum ar fi *Planul de acțiuni* (ICOMOS, 2017). În finalul capitolului, Jane Thompson (Italian Ministry of Culture), Gamini Wijesuriya (ICCROM), în studiul „From ‘Sustaining heritage’ to ‘Heritage sustaining broader societal wellbeing and benefits’: an ICCROM perspective”, prezintă viziunea ICCROM privind patrimoniul mondial și dezvoltarea durabilă. Ținând cont de specificul ICCROM, autorii evidențiază, din perspectivă istorică, rolul cunoștințelor în dezvoltarea durabilă și în protecția patrimoniului cultural.

Partea a patra – **World Heritage site case studies** – cuprinde șase lucrări, care sunt, de fapt, studii de caz din diverse state în ceea ce privește relația dintre patrimoniul mondial și dezvoltarea durabilă. Dina Ishak Bakhom (American Research Center in Egypt), în articolul său „Implementing the World Heritage Sustainable Development Policy in Egypt: an opportunity for collective engagement in heritage conservation”, prezintă experiența Egiptului în implementarea politicii dezvoltării durabile a patrimoniului mondial. În centrul discuției este orașul istoric Cairo și programele de protejare, promovare și valorificare a moștenirii culturale în contextul dezvoltării durabile. Este evidențiată implicarea unor ONG-uri și grupuri sociale în proiectele de conservare. Exemplul dat este destul de interesant, însă consider că era binevenită prezentarea acestor acțiuni în contextul planului de management al orașului istoric și cum acest document facilitează atât protejarea patrimoniului cultural, cât și dezvoltarea durabilă a comunităților care locuiesc și activează în acest loc istoric. Patricia Alberth (World Heritage Office of the City of Bamberg), în articolul „Applying a sustainable development approach to the World Heritage 'Town of Bamberg' site: challenges met, opportunities seized”, prezintă cazul orașului Bamberg, Germania, înscris în Lista patrimoniului mondial în 1993. Autorul atrage atenția, pe baza Bambergului, că dezvoltarea durabilă a unui oraș istoric poate fi reușită dacă se aplică un concept integral, în care să se regăsească și patrimoniul cultural tangibil, și cel intangibil. Totodată, trebuie să se țină cont de specificul mediului natural care influențează direct dezvoltarea economică și socială. Statutul de sit înscris în Lista patrimoniului mondial poate facilita implementarea unor politici de dezvoltare durabilă, respectând prevederile actelor oficiale ale UNESCO. Juan Luis Isaza Londoño (Cultural Heritage Management, Medellín), César Augusto Velandia Silva, în studiul „Sustainable development and nature-culture linkages in the Coffee Cultural Landscape of Colombia”, prezintă un caz la fel de interesant ca cel anterior. Acest bun cultural – peisajul cultural al culturii de cafea din Columbia – este locuit și este exploatat agricol. În contextul procesului de înscriere a sitului în Lista patrimoniului mondial (2011) au fost întreprinse mai multe acțiuni și a fost elaborat planul de management, care cuprinde câteva componente esențiale privind folosirea adecvată a terenului, care facilitează atât ridicarea productivității, cât și asigurarea durabilității mediului. Cred că era benefic să fie prezentate mai multe detalii privind implicarea comunității în aceste procese de protejare și de explorare economică a sitului. Duong Bich Hanh (Culture Unit at the UNESCO Bangkok Office), Tran Thuy (UNESCO Ha Noi Office), Pham Thi Thanh Huong (UNESCO Ha Noi Office), Nguyen Cuong (Ha Noi University of Culture), prin studiul „World Heritage and sustainable development in Viet Nam”, prezintă experiența viet-

nameză în procesul de înscriere a siturilor în Lista patrimoniului mondial între 1993 și 2014. Totodată, se discută diverse aspecte privind sistemul de protejare a siturilor mondiale, modul în care aceste situri influențează dezvoltarea economică, dezvoltarea incluziunii sociale, durabilitatea mediului, asigurarea păcii și securității. Muhammad Juma (Urban and Rural Planning, Zanzibar), în studiul său „Ng’ambo Tuitakayo, the buffer zone we want: articulating heritage values in urban planning of Zanzibar town”, discută o problemă actuală pentru majoritatea siturilor înscrise în Lista patrimoniului mondial – zona-tampon. Cazul orașului Zanzibar, înscris în Listă în anul 2000, reprezintă un studiu de caz atât pentru Africa, cât și pentru celelalte continente, deoarece creșterea și dezvoltarea urbanistică deseori reprezintă un pericol pentru siturile culturale. De aceea, definirea clară a zonelor-tampon în jurul sitului și respectarea normelor de protejare pot garanta păstrarea autenticității și a integrității monumentului. Ultimul articol din volum este semnat de Zhou Jian (Tongji University, China) – „Cooperative post-disaster reconstruction of Xijie historic quarter, China: directing conservation practice towards inclusive social and economic development” – și reprezintă experiența de reabilitare a unui sit istoric după dezastru. Situațiile de risc, mai ales dezaștrele naturale, aduc pagube majore siturilor de patrimoniu, de aceea planurile de management trebuie să includă și aceste componente. Cazul chinez scoate în evidență practicile reușite ale parteneriatului public-privat și participarea comunității la reconstrucția după dezaștre. Învățarea lecțiilor unor astfel de situații și transmiterea experienței către alte comunități sunt o prerogativă contemporană și sunt în contextul tendințelor globale de soluționare eficientă a situațiilor de risc. Bineînțeles, lecțiile presupun și experiențe negative, nu doar aspecte pozitive.

În final, putem concluziona că această culegere întrunește mai multe idei, analize, interpretări și studii de caz, care, luate împreună, facilitează o mai bună înțelegere a politicii de protecție a patrimoniului mondial și de dezvoltare durabilă a acestuia. Această carte este o lectură esențială pentru toată lumea interesată de domeniul patrimoniului mondial, dar cred că cel mai mult este o recomandare pentru cei care dețin funcții cu responsabilități publice și iau decizii în domeniul moștenirii culturale și naturale. Aprecierea corectă a perspectivelor acestui domeniu, integrarea lui în politicile, strategiile și proiectele de dezvoltare durabilă vor permite atât protecția patrimoniului mondial, cât și valorificarea și transmiterea lui generațiilor viitoare.

Sergiu MUSTEAȚĂ